

відшкодування на третю особу, в інтересах якої діяла особа.

Отже, розглядаючи дану тему, можна зробити наступні висновки. Загалом тема в деяких моментах є проблемною, тому що відсутня конкретність та чіткість законодавства. Тут і проглядається основний метод цивільного законодавства, тобто диспозитивності. Звичайно при вирішенні зазначених спорів повноваженні особи повинні глибоко вивчати та розв'язувати конфлікт, як зі сторони законодавства, а також і зі сторони суспільної корисності. Ми вважаємо, що якщо особа, яка вчинила дії, котрі запобігли реальній небезпеці (чи то врятування людського життя, чи то відвернення тяжких наслідків будь-яких), повинна мінімально втрачати свої ресурси: гроші, час. Тому, що особа діяла, намагалася усунути небезпеку, а не проявила бездіяльність через яку могли б настати гірші наслідки. Одним з важливих компенсаторів у даному випадку повинна бути діяльність страхових організацій, до яких переходить обов'язок відшкодування шкоди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. №435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – ст.461.
2. Резніченко С.В., Церковна О.В. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди: теорія і практика : Монографія – Одеса : ОДУВС, 2009 – 188 с.
3. Малеин Н. С. Возмещение вреда, причиненного в состоянии необходимой обороны и крайней необходимости // Сов. юстиция. – 1964. – № 20. – С. 24-26.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України в кримінальних та цивільних справах: станом на 1 лют. 1995 р. // Бюлетень законодавства і юрид. практики України. – К. : Юрінком, 1995.- № 1. – 472 с.

Ключові слова: шкода, крайня необхідність, небезпека, інтереси, ресурс.

Keywords: harm, extremenecessity, danger, interests, resource.

Рябоконт Євген Олександрович,

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОНАСТУПНИЦТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Перманентне ускладнення та диверсифікація цивільного обороту ставить перед законодавцем завдання забезпечення можливості вільної динаміки

суб'єктивних цивільних прав та обов'язків. «Однією з основних цілей цивільно-правового регулювання, – справедливо вказує О. М. Ерделевський, – є інтенсифікація цивільного обороту, залучення до нього якомога більшого числа об'єктів при мінімізації обмежувального впливу на розпорядчу самостійність учасників цього обороту.» [5, с. 188]. За таких умов у теперішній час виникає необхідність правового регулювання правонаступництва в таких правах та обов'язках, оборот яких раніше не допускався.

Одним з характерних прикладів, які відображають дану тенденцію, є перехід до правонаступників прав (обов'язків) щодо відшкодування моральної шкоди. До прийняття у 2003 р. Цивільного кодексу (ЦК) України правове регулювання цього питання було відсутнє, що було викликане як правовою природою права на відшкодування моральної шкоди, яке є глибоко персоніфікованим, належним конкретному суб'єкту, що не передбачало бодай теоретичної можливості заміни носія такого права.

Докорінні зміни в розумінні місця особистих немайнових прав в системі цивільних прав, що відбулися у вітчизняній доктрині в останні десятиліття, не могли не призвести до більш «розкутого» законодавчого регулювання особистих немайнових відносин. Одним із наслідків таких змін стала поява у ЦК України 2003 р. норм ч. 3 ст. 1230, ч. 2 ст. 1231, якими допускається перехід до спадкоємців як вимог, так і обов'язків відшкодування моральної шкоди, якщо таке відшкодування було присуджено за життя спадкодавця-потерпілого або делінквента відповідно.

Зобов'язання з відшкодування моральної шкоди є настільки глибоко персоніфікованим, що навіть словосполучення «компенсація моральної шкоди», яке в очах багатьох цивілістів виглядає значно більш привабливим, ніж «відшкодування моральної шкоди», не повною мірою узгоджується з компенсаційною функцією цивільно-правової відповідальності, адже втрачені немайнові блага, на відміну від майнових, неможливо ані поновити, ані компенсувати; можна вести мову про наближення потерпілого у майбутньому до життя тієї якості, яка була у нього до порушення, шляхом надання йому необхідних засобів матеріального характеру.

Особистий характер права (а рівно й обов'язку) щодо відшкодування моральної шкоди визначає, на перший погляд, і неможливість заміни його суб'єкта, переходу права в порядку правонаступництва. Ані на момент завдання моральної шкоди, ані на момент звернення кредитора до заподіювача з вимогою в судовому або позасудовому порядку, ані на момент розгляду справи судом відповідні права та обов'язки, будучи остаточно невизначеними, не здатні і переходити до правонаступників.

Водночас якщо смерть потерпілого або заподіювача моральної шкоди настала вже після прийняття судом рішення про відшкодування, давній римський принцип припинення позовних вимог разом зі смертю їхніх носіїв (*actio persona lis moritur cum persona*) вже не діє. На цій стадії розвитку правовідношення щодо відшкодування моральної шкоди набуває рис визначеності через конкретизацію судом розміру компенсації. Оскільки моральна шкода в силу ч. 3 ст. 23 ЦК України відшкодовується переважно у формі сплати грошей або передачі майна – діях, які може виконати будь-яка особа, – смерть кредитора або боржника у цих відносинах вже не паралізує наступного обороту прав (обов'язків).

Слід звернути увагу і на те, що в процесі оцінки судом обставин спору щодо відшкодування майнової шкоди велике значення надається **визначеності змісту майнового права**, а саме способу та розміру відшкодування. Джерелом визначеності майнового обов'язку особи, що завдала шкоди, може бути договір між потерпілим та заподіювачем, у якому сторони досягли згоди щодо розміру, способу та строків відшкодування, або рішення суду, із змісту якого впливає спосіб та розмір відшкодування. «Тільки після конкретизації змісту зобов'язання про відшкодування шкоди за допомогою рішення суду або договору про відшкодування шкоди, – відзначає Верховний Суд, – те чи інше зобов'язання може бути кваліфіковане як грошове.». [3]

Можна припустити, що причиною появи таких винятків є недоцільність звільняти боржника від обов'язку компенсації моральної шкоди потерпілому на підставі винесеного судового рішення лише через настання смерті останнього або звільняти спадкоємців боржника від такого обов'язку через настання його смерті. Поза сумнівом, правове регулювання, яке ставить виконання вже визначеного обов'язку щодо відшкодування моральної шкоди в залежність від того, чи доживе до цього моменту кредитор або боржник, є несправедливим і давно потребувало свого корегування. Більше того, для заподіювача шкоди смерть потерпілої особи була економічно вигідною, адже назавжди припиняла майнове зобов'язання щодо її відшкодування. Таким чином, відсутність правонаступництва у цій сфері латентно сприяла вчиненню заподіювачем незаконних діянь щодо потерпілої особи.

З урахуванням того, що рішення суду не є єдиним юридичним фактом, з яким пов'язується перетворення «абстрактної» вимоги або обов'язку щодо відшкодування моральної шкоди на зобов'язання з визначеним змістом, у перспективі доцільно **розширити випадки наступництва у правах та обов'язках щодо відшкодування моральної шкоди**, зарахувавши до них поряд із присудженням моральної шкоди судом також укладення договору між

потерпілим і заподіювачем моральної шкоди, сторони якого досягли домовленості про визначення розміру відшкодування, якщо такий договір не було виконано на момент смерті потерпілого або заподіювача. Відповідно, можемо запропонувати наступну редакцію норм ч. 3 ст. 1230 та ч. 2 ст. 1231 ЦК України: **«До спадкоємця переходить право на відшкодування моральної шкоди, яке було присуджено судом спадкодавцеві за його життя або визначено договором, укладеним між спадкодавцем та особою, яка завдала шкоди.»; «До спадкоємця переходить обов'язок відшкодування моральної шкоди, завданої спадкодавцем, яке було присуджено судом зі спадкодавця за його життя або визначено договором, укладеним між спадкодавцем та потерпілою особою.».**

Можливість переходу права (обов'язку) на відшкодування моральної шкоди до правонаступників існує і в зарубіжних законодавствах. Більше того, у тексті Принципів європейського права, що регулюють питання недоговірної відповідальності за шкоду, завдану іншою особою [9] (PELLiab. Dam.), основні засади правонаступництва у зобов'язаннях щодо відшкодування моральної шкоди (non-pecuniary damage) і майнової шкоди є тотожними. Різниця обумовлюється тільки тим, що якщо право на відшкодування майнової шкоди, якої зазнав померлий потерпілий, є об'єктом спадкового переходу в усіх державах-членах ЄС, то можливість наступництва щодо компенсації моральної шкоди є переважаючою та може бути супроводжена певними заборонами, винятками, умовами та застереженнями. Зокрема, ЦК Нідерландів [7] умовою правонаступництва називає повідомлення потерпілим заподіювача про намір вимагати компенсації моральної шкоди або визнання такого права договором між ними (ч. 2 ст. 6:106); в Іспанії, Польщі, Греції, деяких інших державах для визнання за правонаступником права на компенсацію вимагається визнання заподіювачем вимог потерпілої особи або пред'явлення останнім позову до суду (пункти 23, 24 ст. 2:202 (III)) PELLiab. Dam.). ЦК Республіки Молдова [2], істотно реформований у 2018 р. у зв'язку з виконанням завдань щодо європейської інтеграції держави, у ч. 4 ст. 1419 закріплює, що право на відшкодування моральної шкоди переходить до правонаступників лише у випадку, якщо воно встановлене мировою угодою або остаточним судовим рішенням.

У цивільному праві Англії та Ірландії не допускається наступництво у праві на компенсацію моральної шкоди, завданої спадкодавцю внаслідок публічного поширення відомостей, які посягають на його честь, гідність, ділову репутацію (пункт 28 ст. 2:202 (III)) PELLiab. Dam.). У випадках завдання моральної шкоди іншими правопорушеннями зазначені заборони не

діють. При цьому умовою включення таких вимог до складу майна, що успадковується, є пред'явлення потерпілим вимоги, у тому числі позовної, до заподіювача (пункт (1) ст. 1 Закону «Про законодавчу реформу» 1934 р.) [8]. Існування цієї умови обумовлюється тим, що розмір завданої шкоди фактично фіксується моментом смерті потерпілої особи і залежить від тривалості часового проміжку між моментами її завдання і смертю: чим коротший цей період, тим менший розмір шкоди. Тому у випадках, коли смерть особи настала негайно після правопорушення, суди констатують відсутність у неї моральних страждань і, як наслідок, – права на їх компенсацію у її правонаступників [6, с. 37, 38]. Автори останнього дослідження відзначають, що «... є справедливим стосовно потерпілих та їхніх сімей і не є нечесним стосовно заподіювачів дозволити праву потерпілої особи на відшкодування моральної шкоди продовжувати існувати для користі майна особи; у випадку протилежного регулювання потрібне обґрунтування.» [6, с. 164, 165].

Таким чином, визначення умов переходу у спадщину прав та обов'язків щодо відшкодування моральної шкоди не є чимось унікальним для українського законодавства. Разом із тим, незважаючи на безсумнівну корисність норм щодо можливості правонаступництва, умови, встановлені ЦК України, є більш вимогливими у порівнянні з зарубіжними законодавствами, оскільки право на компенсацію вимагає не лише висловлення потерпілим наміру претендувати на відшкодування або заявлення ним своїх вимог, але і прийняття судового рішення на його користь.

Перші законодавчі кроки на шляху врегулювання питання наступництва в правах та обов'язках щодо відшкодування моральної шкоди є свідченням включення останніх до цивільного обороту і дає підстави стверджувати про можливість віднесення їх до числа об'єктів не лише універсального, але й сингулярного правонаступництва. Очевидно, що на сьогодні це означає необхідність відступу від ідеї заборони сингулярного правонаступництва, і, насамперед, у доктрині цивільного права [1, с. 131; 4, с. 103].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вошатко А. В. Договор уступки права требования. Дисс. ... канд. юрид. наук. Ярославль, 2009. 243 с.
2. О модернизации Гражданского кодекса и внесении изменений в некоторые законодательные акты. Закон Республики Молдова от 15 ноября 2018 г. № 133. URL: <http://lex.justice.md/ru/378416/> (дата звернення: 20.10.2019).
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 03 квітня 2019 р., судова справа № 757/3725/15-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень України:

офіційний веб-сайт.URL:<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/81171053>
(дата звернення: 26.10.2019).

4. Пушай В. І. Уступка вимоги і переведення боргу в цивільних правовідносинах (за матеріалами судової практики): монографія. Харків: Екограф, 2010. 180 с.
5. Эрделевский А. М. Компенсация морального вреда. Москва: Р. Валент, 2007. 272 с.
6. Arden J., Burrows A., Faber D., Harpum C., Silber S. Damages for Personal Injury: Non-Pecuniary Loss. A Consultation Paper. Norwich, 1995. 165 p.
7. Civil Code of the Netherlands (Burgerlijk Wetboek): revised in 1992. URL: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm> (Last accessed: 01.10.2019).
8. Law Reform (Miscellaneous Provisions) Act of the United Kingdom of 1934. Official web-site of the UK legislation. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/24-25/41/section/1> (Last accessed: 10.10.2019).
9. Principles of European Law. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused by Another. Vol. 7. Prepared by C. von Bar. Munich, 2009. 1383 p. URL:https://books.google.com.ua/books?id=pxq7APMCAJUC&pg=PR8&lpg=PR8&dq=principles+of+european+law.+noncontractual+liability+text&source=bl&ots=0X2cSMZZ95&sig=ACfU3U3xjd38AamQfHwQjMzOQb3NwVm0RQ&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwi7juuar_nkAhXDL4sKHcGPCYQ4PBD0ATAIegQICRAB#v=onepage&q=transfer&f=false (Last accessed: 10.10.2019).

Ключові слова: моральна шкода, зобов'язання, правонаступництво, спір, недоговорна відповідальність.

Keywords: moral damages, obligations, succession, dispute, unreasonable liability.

Рябошапченко Анастасія Олександрівна,
*кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та
європейського права Національного університету «Одеська юридична
академія»*

МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА У ЗАРУБІЖНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Термін «міжнародне приватне право» (private international law) вперше запропонував представник Гарвардської школи права суддя Верховного суду США Дж. Сторі, що вживається разом із іншим терміном – «колізійне право» (conflict of laws) [1, с. 507]. Загалом поява колізійних норм має давню історію і пов'язана із розвитком контактів між людьми, що мешкали на різних територіях та належали до різних соціальних, релігійних груп. Перші приклади